



Nógrádi Gábor

SZERELMÜNK, SISI

Az utolsó óra

MONODRÁMA

Ezúton szeretnék köszönetet mondani azoknak a szerzőknek (elsősorban Brigitte Hamann történésznek, valamint a Josef Cachée – Gabriele Praschl-Bichler szerzőpárnak, illetve Kajtár Mária, Valk Dóra fordítóknak, és számos más alkotónak), akik könyveikkel, munkájukkal, kutatásukkal hozzásegítettek, hogy a monodráámát megírjam. Külön köszönet illeti Tandori Dezsőt, aki hozzájárult, hogy az általa fordított Erzsébet királyné- és Heine-versekből idézzek.

HELYSZÍN:

Erzsébet császárné hálósobája a Hotel Beau Rivage nevű genfi szállodában.

Nagy ágy a nézőtérrel szemben. Az ágy két oldalán egy-egy éjjeliszekrény. Mindkét szekrényen oda illő, egyforma éjjeli lámpa. Az egyik szekrénykén az átlagosnál nagyobb keretes kép Mária Valériáról. A másik éjjeliszekrényen Ferenc József fotója.

Öltözőasztalka ülőkével és tükörrel a színpad egyik oldalán. Az asztalról lelóg egy újság: Journal de Genève.

Kényelmes karosszék, mint egy trón, elöl. A karosszék mellett elérhető távolságban kis asztal, azon keretes kép Rudolfról, és egy tálcán vizes kancsó a hotel feliratával, meg egy pohár.

Az ágy közelében nyújtó: ahhoz hasonló, amilyen a Burgban, a császárné szobájában is található. A nyújtó mellett régi állómérleg.

A padlón szőnyegek.

Imázsamoly, a könyöklőn kereszt.

Az ágy mögötti falon hatalmas falikárpit: annak a genfi tóparti promenádnak a festménye az öntött vaskorláttal, a tóval és a kikötőben várakozó hajóval, ahol a merényletet a császárné ellen elkövették.

A kárpit mellett oldalt nagy ingaóra látszik. Elég hangosan tizenkettőt üt.

Kintről is behallatszik a harangszó.

Genf, 1898. szeptember 10. 12 óra

Pontosan egy óra harmincöt perccel vagyunk Sisi meggyilkolása előtt.

Erzsébet teljes úti öltözetben, kisebb-nagyobb csomagokkal a kezében besiet. Mária Valériának és az unokáknak vásárolt.

Fekete posztóruha – övvel elválasztva felső és szoknya –, azon sötét köpeny. Fején egyenes, széles karimájú fekete tüllkalap. Lábán fekete félcipő, fekete harisnya.

Amint belép, az ágyra dobja a csomagokat és bőrrel bélelt fekete napernyőjét meg fekete bőrlegyezőjét.

Az öltözőasztalhoz siet. Menet közben húzgálja a kesztyűjét lefelé, majd a kesztyűket az asztalkára dobja. A kesztyű alatt van két pár másik kesztyű! Amint az asztalkához ér, leveszi a kalapját a fátýollal és az öltözőasztalkára helyezi. Belenéz a tükörbe. Néhány másodpercig mozdulatlanul nézi az arcát. Hirtelen meghajlást mórlikál.

SISI:

„Legmélyebb alázatos tiszteletem, Hohenembs grófnő! Legmélyebb tiszteletem, Hohenembs grófnő!” Papagáj! Papagáj... Na, jól van! Harangoztak... Kitűnő!... Akkor még van idő... Papagáj! Majdnem a földig hajol...! „Legmélyebb alázatos tiszteletem, Hohenembs grófnő!” Valóban nem tudja, ki vagyok? Vagy megjátssza magát. Bezzeg a rendőrfőnök!

„Fenséges asszony! Szíveskedjék elfogadni védelmünket a saját érdekében! Ígérem, észre sem fogja venni az embereimet. De mindannyiunk számára megnyugtató volna, ha alázatos kéresem meghallgatásra találna.” Danke schön, rendőrfőnök úr, köszönöm, de nem kérek a védelmükből! Nem, nem! Gyűlölöm, ha folyton figyelnek, őriznek. Mi vagyok én? Birka a mezőn? Vigyázni kell rám, mert jön a farkas? Nyilván elmondta a Papagáj úrnak, ki vagyok. Persze, hogy elmondta... Ferenc rajtam tartja a fél szemét... „Hol van Erzsébet? Hol van a feleségem?” Nesze neked inkognitó: Hohenembs grófnő! *(Az órára pillant.)* Tizenkét óra? Nem, nem ebédelünk! Igyunk egy teát? Nem. Senkit sem akarok látni. *(Az ajándékokat áttesz az ágyról az éjjeliszekrényre.)* Az én drága kis unokáim! Remélem örülni fognak. Egy kislány minden új babának örül.

Vajon megvan még az én Bubám valahol? Sophie örökölte. Ó, te szerencsétlen húgocskám! Te drága, drága, szerencsétlen...!

Mikor is indul a hajó ...? Nem sietünk, Sisi – langsam, langsam... Fél kettő? Talán később. Majd szólnak. Pontosan indul. Még egy császárnét se vár meg. A kapitány nem tudja, hogy ki vagyok – gondolom...

A svájciak pontosak... „Svájc! Pompázó hegygerincek / Órák, pontos armada!...” Armada... Hogy is van?... „Órák, pontos armada!... Csak ne fenyegetne minket / Királygyilkos fajzata.”¹ Ejha! De jó verseket írtál, Sisi! ... Ki tudta? Senki. Ez van. Majd megtudjátok, milyen nagy költő voltam. Majd megtudják... Ha már nem leszek.

Utálom ezt a kesztyűt!

Miért utálod?

Mit tudom én!

Valami oka csak van!

Nincs oka. Vagy van. Oka! Oka! Oka! Mért kell mindenen gyötrődni? Mindennek az okát keresni? Utálom ezt a kesztyűt, és kész...

De vajon miért, fenséges asszony?

Nem tudom.

Dehogynem tudod!

Jó. Akkor meg nem akarok tudni róla. Van ilyen.

(Idegesen keresgél az asztal alatt. Körülnéz a szobában körben. Aztán megáll. Áll. Mozdítja a lábát, ami fáj. Beharapja a száját, nyög többször, ahogy asszonyok szoktak, ha nem akarják, hogy más észrevegye a fájdalmukat.)

Hol a papucsom? Az ördögbe! Elteszik... Folyton elteszik! Ez a mániákus rendrakási kényszer! Sortieren! Sortieren! Deutsche Gründlichkeit!

¹ Sisi: *Winterlieder* ciklusból. Tandori Dezső fordítása.

(Lerángatja a kesztyűket.) A pokolba ezekkel is!

(Kihúzza egy fiókot. Kivesz egy csatos könyvet. A naplóját. Leül az öltöző asztalka melletti székre.)

Oka! Oka! Nem kell mindennek az okát keresni.

Szeretem, mert szeretem, utálok, mert utálok.

Az ok! Az ok! Mint a Föld mélyén a forró láva... Fortyog, sistereg, ég... De fönt, fönt, a felszínen, göröngyös út, zöld fű, folyó, csend, nyugalom... Mintha odalent nem volna semmi sem... Aztán hirtelen megmozdulnak a falak, leng a lámpa... Reng a föld, kitör a vulkán!... Rajtunk múlik? Nem rajtunk múlik. Nem mindig rajtunk múlik.

Nem kell mindennek az okát keresni!

Félsz, hogy megtalálod, mi, Sisi?

(Nézi a kezét. Petyhüdt, öreges, szürkés.)

Ó, Istenem! Hol az én szép kezem?

Látom, nem akarsz a dolgok mélyére ásni...

Képzeld, momentán nem akarok „a dolgok mélyére ásni.”

Mert az túl messzire vezetne?

Igen! „Das ist ein zu weites Feld.”² Túl messzire vezetne.

Gyávának tetszik lenni, fenség?

(Hátrapillant ösztönösen, kibukik belőle egy kis nevetés.)

Ha ezt valaki hallaná...! „Wiener Zeitung! Megörült a császárné! Magában beszél! Die Kaiserin ist verrückt geworden! Megörült! Wiener Zeitung!”... Bécsben bezzeg örülnének. „Tudtuk! Tudtuk! Sose volt normális!”

Ez az! A kesztyű...! Hát persze! Marie-től kaptam. Marie-től! A kis kígyótól! A nevét sem akarom hallani... Ő vitte oda Rudolfnak azt a lányt! Azt a szerencsétlent...! Ő mutatta be a kis Vetserát! Larisch bárónő! A kígyó!

Mindegy. A kesztyű nem tehet róla...

Nyugalom, Sisi. Ne légy ideges! Süt a nap. Szép az idő. Szeptember. Megyünk hajókézni... Hajó! Hullámozó víz! Sirályok! Sirályok! Sirály vagyok én is... Milyen kevés kell a boldogsághoz!! Hát nem? Napsugár, zöld lombok, víz, hullámok, hajó a tavon...

Na, ja! A Föld mélye meg dübörög.

(Lassan felemeli a fejét. A tükörben hosszan vizsgálja az arcát és fel-felnyög.)

Ki vagy te? Ki vagy... öregasszony? Hogy nézel ki? *(Monoton hangon mondja, énekli.)* „Nem sóhajtok, könnyünk se csordul, / mosolygunk, mi több, nevetünk! / nem árulkodik a titokról keserű ráncunk, tört szemünk.”³ Miért nem tudtam én ilyen verset írni? Mi volt a titkod édes Henrikem? Drága mesterem, mi volt a titkod? „Nem sóhajtok, könnyünk se csordul, mosolygunk, mi több, nevetünk! / nem árulkodik a titokról keserű ráncunk, tört szemünk.”

(A tükörre mered...) Hogy nézek ki? Ó! (Vicsorít. A fogát nézi.)

² Fontane: *Effi Briest* – utolsó mondat.

³ Heine: *A titok – Geheimnis*. Tandori Dezső fordítása.

„Sárgák a fogaid, Sisi! / Nem sárgák, nénikém! / De sárgák, jobban kell mosni. / Mosom, nénikém. / Jobban kell!”

Beleszólt az életembe, bemászott az ágyunkba, belenyúlt a számba...! Áááá! *(A groteszk mozdulatot imitálja.)* Hagyjuk! Elment. Elment? Akkor miért van itt?

„Guten Abend, főhercegnő! Guten Morgen, nénikém!”

Igen, igen! Na, persze. Mindenki itt van, aki elment. Ezt fel kellene írni. Elfelejttem... Amíg élek, mindenki itt van. Akár jó volt hozzám, akár rossz. Kedves, gonosz, mindegy. Itt van, itt van, itt vannak!

Maga is, nénikém! Ó! Ön is, gróf úr, kedves? Ilona, Miksa, édes testvéreim, ti is? Sophie! Bocsáss meg!... És persze te is... Te jó, te édes kisfiam!...

Hagyjatok magamra! Kérem! Egy kicsit... Egy kicsit! *(Kiált, majd hátrapillant, nem halloták-e meg.)* Hoppá! *(Halk csúfolódó rikkancsként.)* „A császárné megőrült! Wiener Zeitung! Wiener Zeitung!”

(A naplót felveszi, forgatja.)

Az a baj... Nehéz a lelkünket kitárni, az a baj. Még magunk előtt is nehéz. Másnak?! Szinte lehetetlen. Legrejtettebb titkainkról vallani. A fájdalomainkról beszélni. Lehet, hogy meghallgatni még nehezebb? Aki meghallgat, tükörbe néz. A tükör a másik ember. A mi tükrünk a másik ember. Én a saját magam tükre akartam lenni mindig.

(Nézi az arcát a tükörben. Hirtelen megjátszott meghökkenéssel.)

Ez nem is az én arcom. „Hohó, madame! Ki maga? Hogy kerül ide? Csak nem akar megölni? Ah! Gyilkos! Gyilkos! Takarodjon a szobámból vagy hívom a személyzetet! Segítség!”

(Nézegeti az arcát.)

De hiszen ez csak egy álarc, te kis butus! Hát persze!

A farsangnak vége, Sisi! Vedd le a maszkot! Maszkról a maszkot. Szakítsd le! Tépd le!... Nem, nem... Ez nem álarc, barátom... Nem álarc...

Te bolond! Szeretnéd visszakapni a régi szép pofikádat, mi...?

Hol vagy tündérkirálynő? Titánia! Hol vagy, Sisi?

Ugye, ugye, fenséges asszony! Hányszor megmondtam? Időben kell meghalni! Időben kellett volna... Te gyáva...! Rudolf bezzeg...! Ő megtette!... Nézz rám, kisfiam! Nézz anyádra! Nézd, mivé lettem? Megérdemlem... Mindent megérdemlünk, ami az életben velünk történik... „És ami megtörtént, azt meg nem történté tenni lehetetlen.” Ugye, Mesterem? Te tudtad...

„A hajad olyan fekete, a ruhád oly fehér: az ifjúság ígérete az étellel felér. Ó, csal az ember élete! ki tudja, mi nem ér? Ruhád is lesz még fekete, hajad is lesz fehér...”⁴

A hajam? Amíg van festék? Soha!

(Begörccsöl a lába. Felszisszen. Belemarkol a combjába.)

Az ördögbe! Minden egyszerre kaputt? Ó, dehogy! Napról, napra, hónapról hónapra, évről évre. Látod a hús romlását, és harcolsz ellene. Kenik, gyúrnák, masszírozzák! Micsoda küzdelem...! És minek? Miért? Mért nem engeded, hogy a természet elvégezze a dolgát? Erősebbnek hiszed magad az élő mindenségénél? Istennél?!

⁴ Heinrich Heine: *Memento*. Babits Mihály fordítása

Hol vagy te ifjú lány, te bársonyos, sima bőrű? Hol vagy te, férfiak csodálatának tárgya? Hol vagy te kökemény test? Darázsderék...

Hm! Erről írhatnék egy verset... „Hol vagy fehér sirály?...” Hmmm ... „Hol vagy fehér sirály? Hová repültél?...”

Eh! Már ez se megy. Tényleg be kéne fejezni. Olyan unalmas.

(Feláll. Nézi magát a tükörben. Kihúzza magát. Királyi intés. Mórrikál.)

„Üdvözlöm fenség! Üdvözlöm Herceg! Hogy szolgál a kedves egészsége? Jól, jól, jól.”

(Kinyújtja a nyelvét a tükörképére csúfolódva. Aztán megint kinyújtja, a végét is megfogja, és hosszan vizsgálja.)

Borzalmas lehet, ami ott van, belül... *(Gyomrára szorítja a kezét, úgy nyög. Aztán kihúzza magát, végigsimít a testén, a mellén egy pillanatra megáll a keze.)* De itt kívül... kívül a testem... még majdnem olyan, mint...! Pláne, ha a ruha takarja...! Igenis! Olyan! A naplójába azt írta a kis kígyó Larisch Maris! Eh...! Azt hitte, el lehet rejtteni előlem egy naplót. A császárné elől?! Azt írta, hogy: „Térdre borulva imádja saját szépségét, akár egy pogány az isteneit. Tökéletes testének megpillantása esztétikai élvezet a számára”

(Legyint. Kilép a cipőből. Tornáztatja a lábfejét. Kicsatolja a fűzőt. Kézbe veszi a könyvét. Harisnyában a karosszékhez megy. Közben beszél, de megáll, mikor a lába görcsöl.)

Ó, igen! Az volt! Élvezet! Na és? Én legalább szerettem a testemet. A legtöbb nő utálja. „Jaj, a mellem! Kicsi! Nagy! Lóg! A hasam! Pocakos! Ah, ez pocak! Ó, a bőröm! Mily’ feszes volt valaha! Ma meg...! És a lábam? Csupa szőr!”

Bla, bla, bla, bla!

Én se vagyok más. Nem voltam más. Sőt! A legszebb akartam lenni. A legszebb asszony Európában. De... legalábbis a legszebb császárné... *(Nevetgél.)* Hál’Istennek nem voltak sokan...

(A hirtelen mozdulattól fájdalom nyilall a combjába. Nagy nyögéssel leül a karosszékbe. A naplót leteszi a kis asztalra.)

Jól van. Pihenjünk egy kicsit, fenség... Milyen kevesen ismerik a nyugalom örömét... Sietni, sietni!

Én beszélek? Siettem egy életen át.

Ezek a svájciak, ezek tudják, mi az igazi nyugalom. Kívül, belül. Mindig mondtam: a köz-társaság jó gondolat... Talán még a lábam se fájna! A birodalomban mindenki fél. Félnék lent, félnék fent. A lentiek a fentiektől, a fentiek a lentiektől. Fortélyos félelem igazgat...! Hm. Ezt le kellene írni. Minek? Kinek?

A svájciak nyugodtak, lelkük, életük egyensúlyban... Ezért olyan pontosak, mint az órájuk. Bezzeg a magyarok...! Megszületnek: tik-tak-tik-tak! Felnőnek: tiik-taak-tiik-taak... Aztán meghalnak: tik!

(A combjára üt, masszírozza.) Elég volt! Elég...! Azonnal abbahagyni! Donnerwetter! Mit mondtam? Nem fájhatsz! Megtiltom! A fene esne beléd, te...! ...Jaj, az ne!...

Lám, lám, fenséges asszony! Millióknak parancsolhatsz, de egy fájó lábnak – soha.

(Elneveti magát. Hátra dől. Kinyújtja a lábát. Elméláz.)

Milyen pimasz volt az a holland doktor! Faragatlan, otromba tuskó! „Ha nem hagyja abba az esztelen étkezési szokásait, fenséges asszony, két éven belül öregasszony lesz! Tetszik érteni, kérem? És a lába, fenség, nem a mászkálástól fáj!”

Hogy beszélt velem?! Nem érdekelte ki vagyok. És én hagytam. Én, akit megvető pillantással illetni sem lehet. Hagytam, hogy bírálgasson, parancsolgasson a goromba. „Fogyókúráat abba-hagyni! Sokat pihenni! Enni!”

Igen... Sőt! Tetszett a modora... Kiabált, mint apa.

„Fenség! Hallom, ön megállás nélkül jön-megy egész nap. Ez igaz? Fenség, a nők lába nem csak mászkálásra való. A nők lába arra is való, hogy időnként széttegyék! Érti, kérem? S ha időnként nem teszik szét, fájni kezd nekik mindenhol. Itt, ott. Fent, lent. A test bosszúja, fenség.”

A test bosszúja? Lehet... Van már vagy harminc éve, hogy... *(Kitör belőle a gyerekes kaján nevetés, és lassan, finoman jelzi.) ...széttetted, fenség.*

Nem hiányzott. Vagyis... Eh! Most már mindegy. Ami nem történt meg, barátom, azt megtörténtté tenni lehetetlen. Ez jó. Fel kellene írni... *(Masszírozza a combját.)*

Ó, apa! Te kiabálhattál velem! Egzécíroztattál, szidtál, büntettél! Bár büntetnél ma is! Hol vagy?

(Behunyja a szemét. Két kezét tenyérrel lefelé az asztal magasságába emeli. Mint egy szeánszon, amelyen gyakran részt vett.)

Hol vagy? Megidézek... Jelenj meg!

Ó!... *(Kinyitja a szemét.)* Szervusz, apa!... De jó látni...! Emlékszel, mikor franciául tanultam?... Ott volt Monsieur Gachet, ott volt anya... „Bonjour, Monsieur! Sisi! Ugrás! Mozgás! Elég a franciából! Megyünk vadászni!...”

Mire anya: „Legyen, szíves, Max! Hagyja tanulni a gyereket!”

„Minek? Ő akkor is hercegnő, ha nem tud franciául! Ha majd férjhez megy, úgysem franciául kell tudnia, hanem...”

„Ki ne mondja! Úristen, Max! Maga megőrült! Még jó, hogy a gyerek nem érti!”

„Ahogy maga téved, drágám! Je t’aime mon amour!”

„Moi aussi, Monsieur!”

„Na, látja, drágám! Tud franciául! C’est assez! Ez elég. Gyerünk, Sisi! Emeld a segged’!” *(Nevet.)* Apa kimondta! „Emeld a segged’!” Ilyen volt. „Elég volt a tanulásból! Emeld a segged’!” De jó kimondani! Azért jó, mert nem illik? Mert nem szabad!

(Kinyitja a szemét. Leereszti a kezét. Mosolyog, bár a lába még fájhat: kinyújtja. Morgolódik, ahogy ezerszer az elmúlt 45 évben.)

Apa! Drága! Néha rettenetes voltál! De azért szerettelek! Hol vagy? Hol voltál, amikor szükségem volt rád? Miért engedted, hogy megtörténjen, ami megtörtént? Ismertél. Megakadályozhattad volna...

Sisi! Hagyd abba az örökös siránkozást!

Nem hagyom. Fáj. És most már örökké fájni fog.

(Felemeli az asztalról a naplót és kinyitja. Pergeti a lapokat. Megáll. Némán olvassa néhány másodpercig. Aztán hangosan kezdi olvasni, majd felemeli a fejét és mondja tovább.)

Igen... „Possenhofen, 1853. szeptember 3. szombat. Le akartam menni a tóhoz. Szóltam Ilonának, hogy jöjjön velem. Azt mondta, nem ér rá. A szoba ajtaját se nyitotta ki. Tudtam, hogy ez lesz! Úgy tudtam! Tehetek én róla, hogy a császár engem választott, nem őt? Én nem is akartam Ischl-be menni. Csak apa helyett kellett. Többször kértem Ilonát, nyissa ki az ajtót, nem nyitotta. Mondtam, beszélünk kell! Azt válaszolta, nem ér rá. A hangja hideg volt és rekedt meg fátyolos. Nem szokott olyan lenni. Biztosan egész éjszaka sírt. Álltam az ajtó előtt, aztán lementem a tóhoz, a rejtekhelyünkre, és ott sírdogáltam. Gackel jött. Nem kérdezte, miért sírok. Drága öcsikém tudta. Tehetek én róla? Talán én választottam magamat? Vagy mondjak „nemet”? Anya szerint: „Ausztia császárárt az ember nem kosarazza ki.” És ha megteszem? Talán Ilonát venné el? Ó, nem! Biztos, hogy nem, és örült, elviselhetetlen botrány törne ki. Micsoda botrány!

Bementünk ebédelni. Hiába mostam arcot, apa látta, hogy sírtam. Anya azt mondta, biztosan az örömtől. Ennyire ismer. Fogalma sincs rólam. Lehet, hogy szeret a maga módján. Szeret, de nem ért. Vagy talán megért, de ő se tud mit mondani, csak azt, hogy: „Ausztia császárárt az ember nem kosarazza ki.” Ilona nem jött ebédelni. Azt üzenté, rossz a gyomra. Anya felküldte neki a tálat. Délután megint bekopogtam hozzá. Kinyitotta az ajtót, behívott. Úgy tudtam! Hozzá se nyúlt az ételhez. És nem látszott, hogy sírt. Ő ebben is ügyesebb. Bocsánatot kértem tőle. Én zokogtam, ő vigasztalt. Drága, édes nővérekém! Drága! Drága...! Nagyon sajnálom!”

Jaj, Ferenc!... Miért nem őt választottad? Szebb volt, okosabb volt. Egy felnőtt nő. Miért engem láttál meg, te szerencsétlen? Nem tudtad...? Anyád megmondta: a császár nem házasodhat szerelemből. Mit egy császár...?! Egy herceg! Egy gróf se! Ész nélkül menni a... az izénk után?! *(Szájára üt.)* Pardon!

Te...! Te vaksi férfi!...

Belém szeretnél... Mint a villámcsapás... A szerelem csele. A nagy csapda. Beleestél, barátom... Rossz volt Ilonának, rossz volt a birodalomnak, rossz volt a nénikémnek, és végül is – rossz volt nekem. Meg a gyerekeinknek is rossz volt később!... Akkor kinek volt jó? Neked? Ja. A szerelmesnek. Legalábbis egy darabig!

Sisi, te bolond! Még mindig ezen jár az eszed?

Mi lett volna, ha...? Hogy lett volna, ha...?

Nagyon romantikus...

Szerelem egy pillantásra...

Miért választod ezt és nem azt?

Két egyforma alma közül... Tíz egyforma alma közül... Száz egyforma almából miért éppen azt...? Azt az egyet választod!

Ó...! Ó, nagy Isten! Te, aki mindent látsz – mindent látsz?

Tudósok! Mikroszkóppal besurrannak az anyag mélyére... Még annál is van kisebb! Még annál is, annál is...! A szemnek láthatatlan!...

Távcsövekkel befurakodnak a csillagok közé...

Még messzebb, még messzebb!

Ott is van egy csillag, még ott is, ott is, meg mögötte még egy, amit már nem láthat emberi szem!

Már mindent tudsz.

Mindent az anyagról, a világról...!

De arról, hogy miért szeretsz bele valakibe...

Hogy: MIÉRT SZERETSZ BELE VALAKIBE?!

És éppen abba, akibe...!

Erről nem tudsz semmit. Semmit!

Ember! Nem tudsz te semmit!...

Vagy nem is kell tudni?

Jobb, ha bizonyos dolgokat nem tudunk.

(Ül, hitetlenül ingatja a fejét.)

Hány óra? Nem kell már indulni? Sisi, emeld fel a csontos...! Apa kimondta volna: *(Gyerekes röhintéssel kirobban belőle.) seggedet!* Hol a kalapom? *(Az öltözőszekrény felé néz, de nem mozdul.)* Akkor még nem volt kalapom... A hajam volt a kalapom – a koronám...

Hm. Talán a hajamba szeretett bele?

„Anyám! Sajnálom, de nem Ilonát veszem feleségül! Erzsébetet veszem feleségül. Bocsásson meg! Szerelmes vagyok!”

(Ironikus dúdolással ritmizál.) Meglátni és megszeretni, egy pillanat műve volt, lalalala, lalalala, lalalala lalala...

(Dialógot mórrikál két arisztokrata hölgy között. Talán az egyik raccsol.)

„Tudja, grófnő, megpillantá azt a kis... fruskát, és... el volt varázsolva.”

„Ó! Valóban?”

„Nem tudom, mit látott benne? Még szinte gyerek... Gyerek!”

„Óh, bárónő! Férfiak! Már bocsánat, hogy a császárról is így nyilatkozom!...”

„Gondolja, hogy ő is, mint a többi...?”

„Ja, kérem! Jóllakott disznó is friss makkkal álmodik.”

(Sisi sóhaj.) Friss makk... Vén makk... Kukacos makk.

Persze akkor sem értem... Ilona százszor szebb és vonzóbb volt, mint én... Én biztosan őt választottam volna!... Hm. Azt hiszem, a felnőtt férfiak képzeletét az ártatlannak tetsző, elragadó, édesen pajkos csacsogó kislányok gyűjtják fel. *(Csacsog)* „Pijangó! Pijangó! Ott repül! De szép! Én is pijangó akarok lenni.” Na, ja!

A férfiak ettől a csacsogó röpködéstől rögtön átváltoznak lepkefogó hálóvá. „Puff! Megvagy!”

Nők! Asszonyok! Megéritek a pénzeteket! Velem együtt!

Férfiak!... Még hogy az erősebb nem?! Nem erősebb, csak erősködő. Mert gyenge, hát mutatnia kell az erőt. Erőt erőszakossággal... *(Hirtelen hangulatzuhanás.)* Még az én fiam is! A nászéjszakán, ráront a feleségére. Borjú az anyjának! *(A naplóban keresgél.)* A menyem írta... a testvérének... Mit is...? Ferenc persze megmutatta. Nem másoltam be?... De itt van! Ezt írja a nászéjszakájáról egy nő: a fiam felesége. „Micsoda éjszaka! Micsoda éjszaka! Micsoda kín, micsoda undor! /.../ Semmiről nem volt fogalmam, ártatlan gyermekként vezettek az oltár elé. Azt hittem, meghalok a csalódottságtól.” *(Liheg a felindultságtól. Felnéz.)* És az a férfi, aki ezt az éjszakát, a nászéjszakát pokollá tette egy nőnek, az én egyetlen drága fiacskám volt!

(Leteszi a naplót, leül, megnyugszik. Megnézi az óráját. Kimerült.)

Még nem kell indulni. Majd szólnak...

„Legmélyebb alázatos tiszteletem, grófnő!” A papagáj! Pontosan tudja, ki vagyok.
„Hohenembs grófnő! Hohenembs grófnő!” Na, persze! Az én kis inkognitó játékaim!

„Nem kellett volna Genfbe jönni, fenség... Berzeviczy gróf megmondta: Genf veszélyes! Tele van anárchistákkal.”

„A gróf megmondta!”... Ki akarna megölni egy öregasszonyt? Engem már megcsókolni sem akar senki, nemhogy megölni! Vigyáztatok volna rám akkor, amikor a buta kislányra feltették a koronát! Azt se tudtam, hogy kell tartani a fejem. Így? Így? Így?

(Nevetgél. Lejátssza az anyja, anyósa-Zsófia, és a maga beszélgetését, mikor még megfélemlített leányka volt a Burgban, s tanították császárnőként viselkedni. Csak feje mozdulatával jelzi, hogy éppen ki beszél: balra, jobbra, majd egyenesen tartja a fejét.)

„Erre már megtaníthattatok volna, kedves húgom!”

„Hidd el, Zsófia, tanítottuk, tanítottuk...”

„Más tanítani és más megtanítani.”

Tudom, hogy’ kell tartani a fejem, édes nénikém, hidd el, tudom...

„Nem tudod Sisi! És mások előtt már nem vagyok az „édes nénikéd”! Főhercegasszony – igen? És magázol!”

Igen, főhercegnénikém... izé... asszony! Értem. Már nem a nénikém vagy...

„Ludovika!”

„Sisi! Viselkednél?! Zsófia természetesen most is a nénikéd, de most már úgy kell szólítani mások előtt, hogy: „főhercegasszony!”, mert a császár édesanyja.”

(Néz maga elé. Grimasz.) Eddig nem az volt?

„Ludovika!”

„Sisi! Ez szemtelenség. Kérj bocsánatot!”

Bocsánatot kérek!

„...Főhercegasszony!”

Főhercegasszony.

„Kézcsók!”

Kézcsók.

„Nem mondod! Csinálsz.”

De mama! Egy császárné nem csókol kezet.

„Ebben igaza van Sisinek, Ludovika! Ha császárné lesz, akkor mások előtt nem kell nekem kezet csókolnia.”

Na! Milyen tanulékony vagyok? Mostantól senkinek se csókolok kezet. Mindenki nekem csókol!

„Istenem! Istenem! Ilona sose követett volna el ilyen hibákat!”

Ez van! Kit vett el Ferenc? Ilonát? Nem. Engem. Entschuldigung!

(Pattogósan énekli Schubert Pisztrángötösét, és kissé öregesen mozdul, de kecsesen, táncol is talán.)

„A csermely halkán zúgott, hol útja völgyre nyílt,
Hús mélyén pisztráng úszott, úgy surrant, mint a nyíl...”

Hopp! Ezt megfogjuk! Megfogjuk, megsütjük! Megsütjük, megesszük! Ham, ham! *(Nyalja a száját.)* Hmmm! De finom volt ez a Sisike! Eh!

(Legyint. Leül. Elmeláz.)

Vajon... Vajon Ferenc valóban szeretett...? Vagy csak szerelmes volt?

Szerelem, szeretet... az bizony nem egy, barátom. Nem ugyanaz...

Ha szerelmes vagyok, én vagyok a fontos. Ha szeretek valakit, akkor ő a fontos. Ha szerelmes vagyok, birtokolni akarok. Birtokolni akarom őt – egészen! Ha szeretek valakit, akkor ő a fontos. Akár a saját vágyaim, érdekeim ellenére is Ő. Ő a fontos. És ha el akar hagyni... „Nem engem akarsz? Őt szereted? Azt a másikat? Hát menj, szeresd! Légy boldog! Legyen neked jó!”

„Wiener Zeitung! Wiener Zeitung! A császárné megőrült!...”

(Felugrik. Járkál fel alá.) Ferencnek én voltam a fontos? Akkor miért nem segített, mikor szükségem volt rá?

Mindenről tudott, ami a monarchiában történt. Ha egy tiszt párbajban megölt egy másikat, tudta. Ha leégett egy kastély, tudta. Ha szidták Pesten, és persze mindig szidták, azt tudta.

Talán nem tudott gyilkos vitáinkról a jó édes mamájával? Na, ne már!

„Fenséges asszony! Hogy szolgál a kedves egészsége?... Ennek örülök. Kérem... A gyermekeimet szeretném látni... Nem holnap, fenséges asszony! MA! Ma szeretném látni. MOST! Nem tarthatja őket magánál. Ön a gyermekeim nagyanja, igen, de az édesanyjuk én vagyok!... Én is tudom, mit kell tennem a gyermekeimmel. Miért ne tudnám? Én szültem őket!... Kérem, fenséges asszonyom...! Kérem! Kérem!... Mihez vagyok fiatal? Húsz éves vagyok... Akkor tizenkilenc! Nem mindegy? Ön szülte őket? Én szültem őket! És én is akarom nevelni! Nem tarthat távol tőlük! Nem tarthat távol! Megértette? Nem tarthat...!”

És ez így ment hónapokig.

Nem akart az anyjával szembe szállni. Egy birodalomnak tudunk parancsolni, de a saját anyáknak – apáknak, gyermekünknek – nem. Míg be nem telik a pohár!

(Leül. Lapozza a naplót.) Na, mindjárt... Itt van...

(Olvasgatja magában, majd hangosan.)

„Ma jött Ferenc. Sírtam. Vigasztalt. Hiába. Tudta, hogy reggel felmentem a gyerekekhez. Egy kicsit együtt akartam lenni velük. De nem úgy, hogy sárkányok sorakoznak mögöttem. Zsófia meg a fogdmegjei. Mondtam Ferencnek: Azt akarjátok, hogy beteg legyek? Vagy elutazzam a világ másik végébe? Azt akarjátok, hogy meghaljak? Akkor Ferenc bement az anyjához. Végre a sarkára állt. Esterházy hercegnő szerint azt mondta: „Nagyon kérem, anyám, ítélje meg Sisit elnézően, ha talán túlfelül féltékeny anya. Ha lesz olyan kegyes majd a dolgon nyugodtan elgondolkozni, talán megérti kínos érzésünket, amikor látni kell, hogy gyermekeink teljesen be vannak zárva az Ön lakosztályába, míg szegény Sisinek gyakran elnehezülten, lihegve kell felmászni a lépcsőn, és alig-alig találja a gyermekeit egyedül.” Este visszahozták a drágáimat. Végre! Végre!!! Győztem!”

Győztem? Drága kicsi Zsófikám...!

A „fenséges asszony” nem akarta, hogy elvigyelek Pestre. „Ferenc, ti mehettek, de ne vidd magaddal a gyerekeket! Veszélyes!” Vittelek persze, naná! Csakazértis! Csak azért is... *(Szünet.)*

Ki tudja...? Ha nem viszlek, ma élsz. Drágám... Veled együtt én is meghaltam egy kicsit... *(Visszafojtja a sírását.)*

Akkor az én nagynénikém jogosan gyűlölt. És gyűöltem én is őt. Elvette a gyerekeket, uralkodott az életünkön, markában tartotta a császárt!... Mindenek felett uralkodott. Ő távolította el a habókos Ferdinándot a trónról. Ő beszélte le a férjét az uralkodásról. Ő koronáztatta meg Ferencet! Ő verette le a magyar forradalmat. Ő végeztette ki a tábornokokat. Ő hagyta jóvá a házasságunkat, és ő tudta meg először, hogy mi történt az első éjszaka... Vagyis, hogy mi nem történt... Igaza volt? Nem volt igaza? Tévedtem? Ő tévedett? Ki ítélheti meg a múltat? Ki látja a valódit, az igazit? Az igazat! Ismered, nézed – és nem látod. *(Vizet tölt, iszik, majd kitör.)*

Isten az égben, milyen könnyen ítélkezünk mások felett! Miközben nem tudunk semmit. Valld be, Sisi, te sem tudtál semmit. Feleség? Anyaság? Gyermekek? Uralkodói kötelességek? Monarchia? Hűsz nemzet, és császárnénak lenni felettük? Tudtam, mi az? Nem tudtam, mi az.

Nem tudunk mi semmit. Nem ismerünk semmit. Semmit és senkit. Még magunkat sem. De a véleményünk, az sziklaszilárd. A mi véleményünk! Az megcáfолhatatlan. Inkább meghalunk – ide lőjtek! –, de a véleményünket megváltoztatni...?! Soha!

(Lapoz. Olvas.)

„Nem lehet Ferencsel beszélni. Ma megpróbáltam. Eldöntötte: Rudolf katona lesz. És ha katona lesz, megfelelő nevelést kell kapnia...! A földre vettem magam, zokogtam, kértem, könyörögtem...”

(Felemeli a fejét.) Ha akkor mellém áll...! Ha akkor rögtön mellém áll...! Nem tette. /.../ De tett valami mást. Valami megbocsáthatatlant. Valami leírhatatlant és kimondhatatlant. Megfertőzött! A férjem megfertőzött. A császár!... Akkor elszakadt az a kevés kötelék is... Az a kevés, ami vele még összekötött. És meghalt a testem... Vagy hogyan mondjam? Elhalt az érzés. Az érzékiség. A tűz!

Mondd csak ki, Sisi! Van olyan, amit én már nem mondhatok ki? Nincs, mióta Rudolf elment... Tíz éve halott vagyok.

Mondd csak ki! Igen, én lánykoromban..., de még ifjú asszonyként is! Igen!... szerettem a szerelmet. Azt az izzó, erotikus szerelmet, a vak vágyakozást, az összefonódott testeket, a lángoló bőrt a másik bőrén... Én meg a testvéreim, lányok és fiúk, talán az egy Ilona kivételével, mind apánk vérére örököltük. És apánkkal az élet örömeinek élvezetét. Mária húgom nem a férjétől szült gyermeket! Sophie húgom szerelmes lett egy orvosba! Szerelmes, de halálosan. Lajos bátyámat Henrietta rajtakapta egy kis színésznővel! Hú, de eltángálta...! És én sem voltam más anyagból – addig a napig. Addig a szörnyű óráig, amikor kiderült, hogy mit tett Ferenc. Akkor elutaztam. És már nem az a Sisi jött vissza Bécsbe, aki elment. A szigeten hagytam a régi Sisit: az ifjúságomat, a megalkuvásaimat, a meghunyászkodásaimat. *(Olvas.)* Na, tessék! Itt van!

„Tegnap este bezártam az ajtót. Nem engedtem be Ferencet. Kopogott, szólt, kért. Azt mondtam: fáradt vagyok. Mondta: csak beszélgetni akar. Mondtam: ahhoz is fáradt vagyok. Mondta: jó, akkor holnap beszéljünk. Délelőtt jött. Úgy történt, ahogy elterveztem. Kijelenttem: vagy elküldi a fiam mellől azt a barom katonát, azt az állati embert, aki tönkreteszi a gyereket a drilljével, és másik nevelőt jelöl ki, vagy elválnak útjaink. Így fogalmaztam. „Útjaink elválnak.” Értse, ahogy akarja. Persze mondta, mondta a magáét nevelésről meg fegyelemről, fiúgyerek így meg úgy, katonaság így meg úgy, a trónörökös kötelessége, a fel-

adatra való felkészítés, hadsereg, háború... Blablabla... Némán álltam és néztem. Szinte éreztem, ahogy árad belőlem a fagyos elutasítás. Még sosem éreztem mellette ezt. Ezt a közönyt. Mintha idegen lett volna. Egy idegen férfi. Tegnap ölelhetett. Ma hozzám se nyúlhatott. Nem érdekelt, mit mond. Megismételtem, amit már hallott. Döntsön! Igen, megzsaroltam! Lehet ezt? Megzsarolni a császárt? Persze, ha egy nő meg tud zsarolni egy férfit, akkor a férfi szereti azt a nőt. Vagy valami nagy bűnt követett el ellene. Vagy csak fél, hogy elveszik tőle azt a kis jót? Azt a kevés kis jót! Azt a kis semmit, ami néha neki a minden!”

Igen, kihűltem. Ha égtem is valaha... „Mint a Montblanc csúcsán a jég, Minek nem árt se nap se szél / Csöndes szívem, többé nem ég; Nem bántja újabb szenvedély.”⁵ Milyen jó költő volt ez is! Ez a Vajda! Persze a magyarok mind költők. Írni sem tudnak talán, de költők. Miért...? Talán, mert nem a földön élnek. De akkor hol? A képzeletükben? Örökké a képzeletükben. Ezért szerettem beléjük. Képesek meghalni néhány szóért... egy jelmondatért... „Talpra magyar!” Egy gondolatért... Álmokért... Ó, ti bolondok!

Igen, szerettem Ferencet... Persze nem úgy, mint Richárdot! Nem lánagoltam.

Édes Richárd...! Az első szerelem, igen, az mindig a legszebb... A tiszta ártatlan érzés, ami nem múlik el, mert nem teljesedett be. Mert nem engedték, hogy beteljesedjen... „Elvetve már a kocka, / Richárdnak vége van. / A lélekharang kongja: / Oh, irgalmazz, uram! / A kis ablaknál, ott áll / a szőke fürtű lány. / A szellemeknek is fáj / szívének kínja tán.”⁶ Meghalt. Jött Ferenc. Biztosan szerettem őt. Ha nem is úgy, mint ő engem.

Hogyan lesz a szeretetből nemszeretet? A rettentően nagy szerelemből rettentően nagy nemszeretem?

(*Keserűen, haragosan.*) A házasság visszataszító intézmény. Az embert eladják tizenöt éves korában, megesküszik valakivel, akivel egy közös gondolata sincs, aztán harminc évig, vagy még tovább bánja, amit tett. De többé már nem oldhatja fel.

(*Könnyedén, lazán.*) Nincs igazad, Sisi!

Mert...?

Vannak boldog házasságok is.

Mondj egyet!

Százezer van. De te mindig magadból indulsz ki!

Mint mindenki!

Tévedsz! A gondolkodó ember a többiek cselekedeteit is vizsgálja, elemzi. Összegez és a kérdésekre úgy válaszol. A tömegember önmagát tartja origónak.

Jaj, de okos a Sisi!

Sokba került ez nekem, Sisi!...

„Wiener Zeitung! Wiener Zeitung! Erzsébet megőrült!”

(*Olvas.*)

„Az életben nem lehet tudni, hogy mi a józan ész, és mi az örület. Ferenc sose vallaná be, hogy hibázott, mikor engem választott. Egy Habsburg? Egy osztrák császár? Tévedhetetlen! Övé az utolsó szó, és neki mindig igaza van.” Csak így működik a birodalom. Nem üdvözlünk valakit rangja szerint? Forradalom! Nem tartjuk be a spanyol etikettet! Összeomlás!

⁵ Vajda János: *Húsz év múlva*

⁶ Die Würfel sind gefallen... (Sisi verse, Nógrádi Gábor fordítása.)

(Feláll. Eljátssza a Romy Schneider filmből is ismert jelenetet. Mereven áll, ill. ide-oda lép, megy, ahogy a szöveg akarja.)

AJTÓNÁLLÓ: Radetzky herceg!

FERENC: Örülök Radetzky herceg, hogy vállalta a megerőltető utazást és eljött.

RADETZKY: Igen nagy megtiszteltetés és kitüntetés számomra, hogy jelen lehetek...

AJTÓNÁLLÓ: Öfelsége Poroszország királynéja.

FERENC: Üdvözöllek kedves néném. Szívből örülök a látogatásodnak.

VIKTÓRIA: Én is örülök kedves Ferenc... renc... renc... renc...

És én ott állok 17 évesen a szoros, fojtogató abroncsban órákon át...

(Kínban nevet, mert egy emlék eszébe jut. A fűzőjéhez kap.)

Anya!! Ne! Ne! Megfulladok!

„Ne mozogj!”

Megfulladok!

„Nem fulladsz meg.”

Minek ez a fűző?

„Így leszel csinos.”

Nem vagyok csinos?

„Még csinosabb leszel.”

Ferencnek fűző nélkül is tetszem.

„Így még jobban tetszel majd.”

Tönkreteszi a derekamat.

„Nem teszi.”

De teszi!

„Mindenki ezt hordja.”

Nálunk nem!

„Bécsben!”

Szarok Bécsre!

„Sisi!”

(Kereng, mórlikál, játszik, bejárja a színpadot.)

Szarok Bécsre! Szarok Bécsre! Alkalmazkodj, mosolyogj, légy illedelmes, hogy tetsszél nekik! Hogy elfogadjanak! Hogy befogadjanak! Tagadd meg magad! Ne legyél az, aki vagy. Az legyél, akit ők akarnak.

A császári fenség várja fenségedet. A fenségek várják fenségedet. A nagy fenség meg a kis fenségek várják hatalmas fenségedet. A feneségek várják feneségedet. A nagy fenekek várják a kis... Azt!! Nem beszélhetek így? Fenék, fenék, fenék, segg! Na, és akkor most mi van? Leszakad az ég?

Ne gondolkodj másképpen, mint ők! Az ő szokásaik, az ő eszményeik! Hallgasd bárgyú beszédjüket, butaságaikat, gyilkos előítéleteiket! Hápháp hápháp hápháp hápháp hápháp! Mást gondolsz? Másképpen gondolkodsz? Véged. Kinevetnek, kirekesztenek... Menekülj! Menekülj! Menekülj betegségbe, a tengerre, egy szigetre – csak minél messzebb, messzebb... Menekülj viharba, – érezd a természet erejét. A vihar nem hazudik! A vihar nem akar megváltoztatni. A vihar jön, megöl vagy életben hagy, de nem alkudozik, és nem kényszerít rá, hogy más legyél. Kötözzetek az árbochoz! „Fújj, szél, szakadj meg, fújj, dühöngj! Vihar, Felhő, omoljatok le, míg a tornyot S a szélvitorlát elsüllyesztitek!”... Vagy, ha már az se segít, jöhet az ital, a kék gyönyöre, a morfium! Menekülsz! Mert ki vagy, ha nem az vagy, aki vagy? Ki leszel, ha nem az, aki lehetnél? Ez az egyetlen életed. Nincs több. Nincs több. Vagy nem akarsz menekülni? Akkor kard ki kard!

(Leül a karosszékre.)

Te is harcoltál, Sisi!

Igen. Évekig. A vízöblítéses toalettért a Burgban.

És győztél?

Ja. Ma már le lehet húzni. *(Kínban nevet.)*

Ó, Istenem! Milyen csodálatos találmány!

Az ember csak meghúz egy kart...! És zutty!

Az emberiség jótevője volt, aki kitalálta.

Ugye, ugye! Egy asszony is tud harcolni. És micsoda fegyverekkel! Talán puskával, karddal, ágyúval? Nem! Betegséggel! Veszekedéssel! Némasággal! Fejfájással! Bezárt ajtóval! Elutazással!

Harcoltam a gyerekekért, harcoltam magamért – a szabadságomért!

(Énekel.)

„Allons enfants de la Patrie, le jour de gloire est arrivé / Contre nous de la tyrannie... /.../ Vérben áztatja zászlaját, Vérben áztatja rút zászlaját. Halljátok! Már küldi a zsarnok...” Mi?! A zsarnok?... Ki a zsarnok? Én vagyok a zsarnok! Még én vagyok a császárné, nem? „Le a zsarnoksággal! Vesszen a tirannus!” Le velem!

(Úgy csinál, mint aki egy törrel a szívébe döf. Komikusan eljátssza a halálát. Nyög, jajdul is hozzá. Összerogy. Sóhaj. Vált.)

„Szabadság, szerelem! E kettő kell nekem!” *(Feltápáskodik.)* Mondjuk, a szerelmet most már mellőzhetjük... Jaj, *Peto-efi, Peto-efi!* De jó poéta voltál! Te is utáltad a Habsburgokat, ugye? „Egy gondolat bánt engemet: / Ágyban, párnák közt halni meg!” Hát nem ott haltál meg, barátom.

Bécsben örömnép volt, mikor megtudták, hogy eltűntél. Gyűlölték a magyarokat! Főleg a „főhercegasszony”! Maga nénikém, maga! „Rebellis, nagy pofájú népség. Fékezhetetlenek. Ferenc, ne feledd: nem az olaszok, nem a csehek, a szlávok a mi ellenségeink! A magyarok az igazi veszély. Kés a szemükben, kés a szavukban, kés a kezükben!” Költők és lázadók, igen. És én, Sisi, ezért kedvelem őket! *(Hirtelen indulattal.)* Csak azért is! Csak azért is! /.../

Ferencet gyűlölték. Pesten is, meg szerte az országban hosszú éveken át! „Gyilkos! Gyilkos! – ezt mondták. – A mártírok vére szárad kezeden!”

Nem, nem mentem fel a császárt. Kivégeztetett, agyonlövetett, felakasztatott! De AKKOR tizennyolc éves volt. Alig egy éve, hogy megkoronázták... Az ő tette volt? Ő tette? Nem! Az

anyja meg a miniszterek... Aláírta a halálos ítéleteket? Igen. Az anya eléje rakta, a jó fiú aláírta. „Te tudod, anyám! Te tudod, anyám! Te tudod.” Ó, ember! Félj a szeretteidtől, amikor jót akarnak neked. Óvakodj, mert amit megteszel, azt meg nem történté tenni lehetetlen. Kezedbe adják a törst, fogják a kezedet... Veled végeztetik el a piszkos munkát, ám a foguk sem fáj helyetted. Neked fáj, ami fáj. Téged utálnak a tetteikért... A tetteidért! Ó, hogy emlékszem! De le is írtam!

(A naplót felkapja. Lapoz. Olvas, de a 2. mondatától kívülről mondja!)

„Ma az ünnepségen gróf Batthyány Elemér odament Ferenchez. Azt hittem, köszönni. Köszönni, békülni. De nem! Csak azért lépett oda, hogy tüntetően **ne** köszönjön. Vajon sohasem bocsátja meg, hogy kivégeztük az apját? A gróf megállt. Ferenc kissé lehajtott fejjel maga elé nézett. Herceg Esterházyt hallgatta. Batthyány feltűnően rámeredt, aztán sarkon fordult, és távozott. Este megkérdeztem Ferencet: láttad? Mire ő: „Persze, hogy láttam! De megpróbálom megérteni.” Ez szíven ütött. Hát nem minden embernek ugyanezt kellene mondania, ha nehéz megérteni, elviselni valakit, aki más, mint mi? Másképpen gondolkodik, másképpen él, másképpen érez, más Istenben hisz! Nem ezt kellene mondani, mielőtt támadunk, büntetünk, elutasítunk? „Megpróbálom megérteni.” Tehetünk többet? Megpróbálni megérteni. És ha lehet – megbocsátani. Vagy bocsánatot kérni! Nem ez az emberiség legszebb jelmondata, Mesterem, Henrik? „Megpróbálom megérteni.” Nem ez az, ami az örök békéhez elvezethet? *(Innen gyorsabban, kissé hadarva szenvtelenül olvas.)* Ahogy Ferenc kimondta, forró hullám futott át rajtam. Ha megérezem benne az embert, a szenvedő embert, fellobban bennem a láng egy pillanatra, mint régen. Este nyitva hagytam az ajtót. Ennyit megérdemelt.”

(Hökkenet vált, nevet.) Mi?! Te jó ég! Miket irkáltál, Sisi, drágám? „Este nyitva hagytam az ajtót”? Ha ezt egyszer elolvassák, mit gondolnak? Azt hiszik majd, úgy játszottál a császárral, mint macska az egérrel! Kinyitom a kamrát! Becsukom a kamrát! Ó, kis asszonyi praktikák! De ismerem!... *(Szünet. Iszik.)*

Hm. Hmmm...! Mi történt volna...? Csak játszottunk el a gondolattal! Mi történt volna, ha Ferenc nyilvánosan bocsánatot kér a magyar nemzettől? Bocsánatot kér Aradért... Ha bocsánatot kér azért, amiért... nem is ő a felelős – egészen...

(Patetikusan a színpad előterében áll.)

„Mélységes tisztelettel kérem a magyar nemzet bocsánatát mindazon múltbeli tettekért, amelyekkel bánatot és keserűséget okoztunk. Most, a megbékélés órájában fogadják el őszinte megbánásomat a történetek miatt. Mindent megteszek, hogy jóvá tegyem a vétkeket, amelyeket elkövettem, elkövettünk, és mindent megteszek, hogy felszárítsam az özvegyek és az árvák könnyeit...” Etcetera, etcetera, etcetera. Kicsit hamis... De több mint a semmi...

Persze, ezt egy császár nem teheti meg. A birodalom első embere nem kérhet bocsánatot. De valóban nem?

(Méláz. Énekel.) „Eltörött a hegedűm, nem akar szólani, / Rózsi, Rózsi mi bajod? Mér’ nem akarsz szólani / A hegedűm majd megreparálom...” *(Innen dúdolja az utolsó sort.)*

Ha megyek Gödöllőre, megint odarendelem a cigányokat. Odarendelem az ablakom alá. Ha hallgatom őket, a zenéjük feltölt erővel, tüsszel... Igaz, fájdalommal is. De a fájdalomtól legalább érzem, hogy élek. „A hegedűm majd megreparálom, szólalj meg hát, rubintos virágom...”
/.../

Szólaltam, szólalok... Nem titok, mindenki tudta. Az udvar is. Szervezkedtem, áskálódtam addig, addig, amíg Batthyány Elemér végül kibékült Ferencel. Addig beszéltem a fejével, addig rágtam a fülét, addig voltam, hol engedékeny, hol megtagadó...

Persze ez később történt, jóval később... A magyarokkal megbékült, kibékültünk, megegyezett, kiegyeztünk... És nem igaz, nem csak azért kedveltem a magyarokat, mert a főherceg-asszony meg az udvar utálta őket. „Lázadók, hevesek, forrófejűek, meggondolatlanok, veszélyesek” – ezt mondták, és ez mind igaz. És ami talán szintén igaz: nincs annyi eszük, mint a németeknek. Sag’ schon! De van szívük, nénikém! (*Kiáltja.*) Nekik van szívük! Van szívük! Van szívük!

(*Olvassa a napló első mondatát, aztán kívülről mondja.*)

„Ma bemutatták nekem *a szép akasztottat*, a grófot. Sokat hallottam róla. Igen, így képzeltem, ilyennek képzeltem. Ő az, akiben megtestesül minden, ami magyar és nemes. A fesztelenség, a vonzó báj, a férfias erő, a lovagias türelem, fegyelem és figyelem, miközben a szemében ott a dac meg a túlzott, gyermeki érzékenység is. Mert minden férfi gyerek marad kicsit: a mama kisfia.”

(*Elmélázik a könyv felett.*) Hányszor összeboronáltak a gróffal! Ó, az aljasok! Saját magukból indultak ki. Még hogy beszökött hozzám, és ölelkeztünk...? Igen, beszökött. De nem az ajtón. És igen, ölelkeztünk – de csak lélekben. Kézcsók! – ez volt a legtöbb, amit kaphattam tőle. És kapott tőlem ő. Szerencsétlen pletykafészek! Mit tudjátok ti, hogy a testi vágyakozásnál van egy szenvedélyesebb, pusztítóbb érzelem is? A test kielégül, és öt perc múlva horkol a két szerető. De ha a lélek a szenvedély rabja, az sohasem eléggülhet ki teljesen. A lélek a sóvárgás csillapíthatatlan lázában remeg örökké. „Elcsuklik a lelkem sírva: ma éjjel / Együtt volt szegény a tiédde! / S szorított hittel s mámorosan, / (*Úgy öleli magát, mint egy szerető.*) S viszonzotad, öleltél jó szorosan...”⁷ Ó, titkos szerelmeim, lelkem társai! Te, magyar gróf! Te, angol lovász! S mindenekfelett te: Heinrich Heine!

(*Sikoltva karikírozza a német császárt.*)

„Egy zsidó?”

Igen. Egy zsidó.

„Mi van benne, Elisabeth, kéhem ami ennyihe vonzza magát,? Was ist...? Mi van benne, ami Schillerben, Goethében nincs?”

Ó, hogy gyűlölt Vilmos! Meg a poroszok, mikor szobrot csináltattam neki! „Elisabeth, Németországban soha, éhrti? Soha nem állíthatja fel a Heinrich Heine szobrát!”

„Ti már *héges-hégen* nem lesztek – mondtam nekik –, de még az emléketek sem fog élni, mikor ő ott lesz minden tankönyvben Budapestől New Yorkig!”

Aztán jött Falk Miksa! Hogy utálták őt is! Nyitott kocsit küldtek *a zsidóért*, ha esett... Magyar nyelvre, magyar érzésre, magyar gondolkodásra tanított... És a fiamnak hány zsidó barátja volt? Újságíró, tudós, bankár... Mennyit morgolódott Ferenc!

No, de valóban, fenséges asszony: mi van bennük? Mi van a zsidókban? Mit tudnak, amit mások nem? A Könyv népe? Az a titkuk? Az állandó tanulás, az örök kételkedés, okoskodás? Az nem a zsidók kiváltsága. Tanulnak, tudnak, kételkednek más népek is: franciák, németek. Akkor talán... a kiközösítés a hajtóerő? Az évszázados jogtalanság, ami miatt megszokták, hogy mindent kívülről, a határvonalról nézzenek és ítéljenek? A függetlenség? De hiszen más csoportokat is kizártak a közös nagy akolból: protestánsokat, szegényeket, cigányokat, és még a magyarokat is, százszor!... Vagy a folytonos üldözés? Igaz, az ember többnyire gyorsabban fut, ha egy veszett kutya kergeti, mint ha a saját akaratából szalad. No, de hány népet üldöztek? S melyiket nem? Vagy a szenvedés a titok? A kín, a fájdalom? (*Magának magyarázza,*

⁷ März, Írta: Sisi. Tandori Dezső fordítása

szinte meséli kissé daloló hanglejtéssel. A nyakában függő gyöngyöt nézi, morzsolja, vagy a füléről levett fülbevalót, vagy csak egy kitűzőt, amit a mellén hord.) A kagylóba kerül egy homokszem, vagy egy apró féreg, és a kis tengeri élőlény, a kagyló védekezni kezd. Beborítja a fájdalmát a könnyeivel: vékony gyöngyházcseppel, újabb és újabb áttetsző, csillogó hártáival, mígnem néhány év múlva kész az igazgyöngy. /.../ Ezt le kell írnom! *(Veszi a könyvet, ír bele.)* A kagylóban a porszem... a szenvedés... a kagyló könnye a gyöngy... *(Felkapja a fejét.)* De hát más is szenved! Másnak is fáj az élet! Más is gyöngyöt izzad a fájdalmával, nem csak a zsidó!... *(Hidegen.)* És persze, közülük se mind! Köztük is van férges. Hány kagylót találtam már a parton szétrohadvá! Szenvadás, kín, fájdalom? Ami felemel, az el is sülyeszthet. Ami megerősíthet, az el is gyöngíthet. Ami életben tarthat – szerelem, gyerek, szenvedély – az el is pusztíthat. /.../

(Hirtelen felismeréssel.) Vagy együtt, a három-négy faktum teszi a zsidót: *(ujján mutatja)* a Könyv, a kitesztettség és a gyötrelme? A tudás, az üldöztetés, a szenvedés...

Igen. Ez húzott hozzájuk engem. És Rudolfot is... Mások vagyunk, kirekesztenek, kívül állunk, harcolunk a túlélésért... Nem fogadtok el? Akkor mi sem fogadunk el benneteket. Nem a ti utatokon járunk, ha ott nem járhatunk. Új utakat keresünk, jövőbe vezető utakat, és messzebb jutunk, mint ti, mert minket nem köt gúzsba a jelen, a környezet, az udvar, a megkövesedett szokások, eszmék, álmok... *(Valahol kinyílik a napló, izgatottan olvas.)* Emlékszel, Mesterem?

„Este, mikor ágyamban feküdtem, és a holdfény átsütött az ablakon, világosan láttam magam előtt Heine arcát. Hirtelen az a különös, kicsit kellemetlen érzésem támadt, hogy a költő lelke ki akarja szakítani a testemből a lelkemet. A küzdelem csupán néhány másodpercig tartott, de Jehova nem engedte meg a lelkemnek, hogy elhagyja a testemet. A jelenés eltűnt és annak ellenére, hogy csalódottságot éreztem amiatt, hogy tovább kell élnem, megerősítette azt a szilárd meggyőződésemet, hogy Heine lelke és az enyém az Örökkévaló jóváhagyásával egyesülnek.”

(Feláll, felnéz, s elindul, mintha látná a költőt. Kissé ironikusan, mórlikálva, nevetgélve játssza el a két szerepet.)

Miért éppen te...? Mért éppen te voltál számomra a minden, az isten, Henrik?!...

„Nem én voltam, Elisabeth. Nem én. Csak a verseim.”

A verseid te vagy!

„Én?! Én, az emberi roncs? A matracsírban fekvő tehetetlen? A betegségtől megnyomorított, ágyhoz kötött béna ember? Tudd meg, Sisi, a költő nem a verse. A vers a múlt és a jövő üzenete, amelyet az olvasónak küldenek, mint egy angyali üdvözlést. Küldik ezen a gyarló, halandó testen keresztül neked és a többieknek.”

(Szomorkás.) Igaz... Valóban nem a tested volt a szerelmem.

„Hát, az nemigen lehetett, babám! Amíg éltem, addig se nagyon. Most meg már...!”

A lelked, a lelked van együtt az enyémmel!

(Csintalanul.) „Jaj, kedves hölgyem! Mily’ kár, hogy a lelkek nem tudnak... egyesülni!”

De tudnak! Tudnak!... Szegény férfiak... Nem tudjátok, mi az igazi öröm! *(Szünet.)*

Vagy talán csak azért mondom ezt...? Talán csak azért, mert az érzéki szerelemtől már messze járok? Messze a vad, örült érzelmektől, amelyek elszakítanak a családtól, a gyermektől, elszakítanak önmagamtól, önmagam méltóságától. *(Járkál.)* A húgomat, Sophie-t sem értettem... Egy bajor hercegnő! Beleszeretni egy orvosba? Megszökni? Elhagyni a férjet, a családot?

Vállalni a teljes kirekesztést? A megaláztatást? Téboly! Téboly! *(Megtorpan.)* Meg is mondtam neki... Ezt nem teheted, Sophie! Felejtsd el! *(Hirtelen hisztivel, mert érzi, hogy nincs igaza.)* Felejtsd el azt a doktort! Felejtsd el!!

Nem bírta. Nem tudta. Intézetbe kellett zárni, míg észhez nem tért.

(Kissé görcsös, mert érzi az ellentmondást az élete és a véleménye között. Magának sem hisz.) Az ember – ember, nem? *(Idegesen tördeli a kezét.)* Uralkodik az érzelmeim. Azért ember, és nem állat. A folyót is partok közé kell szorítani, kis húgom, különben rombol, pusztít gát-talanul!...

Vagy talán... Lehet...? Lehet, hogy a testi szerelem a természet és a Mindenható legnagyobb ajándéka? Gyógyír, amellyel elviselhetővé teszi a létezés alig elviselhető szenvedéseit? Rémisztő kérdés, kimondani is irtóztató: lehet, hogy neked volt igazad, drága húgocskám? Neked, aki elégtél a tűzben? Lehet, hogy neked volt igazad? A szerelem lángja talán életben tartott volna, a tűz megégetett. Vajon élhettél volna? Vajon boldog lehettél volna a doktoroddal, és nem olyan szomorú, mint amilyennek a „gyógyulásod” után láttalak? Keserű mosoly a szád szögletében... *Én* ítélek el téged, mikor kitörtél a házasságod börtönéből? *Én*, aki elmenekültem a bécsi udvar börtönéből, elmenekültem a férjemtől, mert nem bírtam a kötöttségeket, a rácsokat, és küzdöttem a szabad személyiség meg a lélek jogáért? *Én* ítélek el téged?

Ó, de igaz! „Ne ítéld, hogy ne ítéless!” Milyen joggal ítélek el egy asszonyt, aki boldog ölelésbe menekül az örömtelen ölelésekből? Sophie! Bocsáss meg, ha tudsz, Sophie! Bocsáss meg!

(A földre esik, ököllel üti a padlót. Aztán térdre emelkedik.)

Mennyi bűnöm van, amit be kellene vallani! És mennyi megbocsátást kell kérnem, amit már nem kapok meg soha!

(Feláll. A tükörhöz megy. Arcát simítja, vagy kezét forgatja, vagy tükörbe néz: öregségét konstatálja. Visszamegy a karszékhez, a kis asztalhoz. Maga elé emeli a naplót, egy jelölésnél kinyitja: ezt az oldalt láthatólag gyakran nézegeti mostanában. Olvassa, aztán felemeli a fejét, és könyv nélkül mondja a szöveget, mint egy imát, majd a vége felé ismét olvas.)

„Az idő múlásának egyetlen nagy erénye van. Lassan kialszik az izzó láng. Parázslík, felfellobban, de már nem éget, mint az ifjúság éveiben. Ész és szív gyakrabban kiegyezik. Az értelem győzedelmeskedik a fékezhetetlen érzelmek felett. Lehet, hogy nekünk nem bocsátanak meg, de mi megbocsátunk. Nem felejtünk, de megbocsátunk. Amint megbocsátottam Ferencnek én. Beláttam, hogy a hatalmas súly a vállán, a kötelességei, a felelőssége, és az évtizedeken át tartó imája a kiengesztelés kegyelméért könnyörületet és megértést érdemel. *(Kis szünet.)*

Igen, én szereztem barátnőt neki. Nem érdekelt az udvar megrökönyödése, sem a felhörrenések, sem a pletykák. Lelkének, testének én kerestem társat, Schratt Katalint, miután igazi társa már régen nem akartam lenni: az már soha és semmiképpen nem lehettem.”

Nem tudom... Nem tudom, a többi asszony mit érez ilyen hosszú házasság után. Én, Ferenc iránt, immáron harmincöt éve szikrányi testi vonzalmat sem érzek. Sőt!... De tudtam, mire és kire van szüksége. Láttam a pillantását, ahogy a cár fogadásán a színésznőre nézett. Láttam és jóváhagytam. „Szeretőt szerzett a férjének? Undorító! Felháborító!” Igen, szereztem neki egy asszonyt. Egy fiatalabbat. Azt, akit megkedvelt, és aki engem helyettesíthet minden téren. A legjobbat szereztem meg neki ebből a műfajból: egy színésznőt. Egy tehetséges, érzékeny, teherbíró asszonyt, aki elég okos, hogy tisztában legyen vele, mi jár a császárnak, de elég

buta, hogy egy pillanatig se legyen a versenytársam. Olyan asszonyt választottam, aki pontosan tudja, mi az, ami egy férfinak a legfontosabb: jól főz.

No, meg a szerelem terén is jártas. „Most akarja fenség, vagy ráér tea után?” Nem, nem, Katalin nem olyan közönséges, mint a képzeletem. Vagy igen? Nos, erről nincs fogalmam. De nem is érdekel. Megvédtem a kapcsolatukat a szóbeszéd mérgétől. Katalin az én barátnőm. Én hívtam meg, ha azt akartam, hogy Ferencsel találkozzanak. Én nyugtattam meg a fiát, ha névtelen levélben mocskolták az anyját. Én hallgattattam el a gyerekeim morgását, ha nem tetszett nekik ez a *liaison*. Ferenc megérdemli ezt a kis örömet. Én pedig megérdemeltem, hogy ha messzi tájakra utazom, ne azon járjon az eszem, hogy a férjem, egy birodalom uralkodója, magányos és szomorú, mert nincs a közelében Istentől rendelt társa – én. Igen, mindezt azért is tettem, hogy én is nyugodt legyek, ha hajóra szállok... Önzés volt? Igen. Az is!

Hoppá! A hajó...! Öltözni kell... (*Emeli a csengőt, majd leteszi.*) Nem. Majd egyedül... (*Kezdi visszacsatolni a fűzőt.*)

Miért szereted a magányt ennyire, Sisi? Nagy családban nőttél fel... Folyton voltak körülötted... Testvérek, rokonok, szolgák, cselédek... Hogy jutunk odáig, hogy már nem akarunk embereket látni? (*Félbehagyja a fűzőt, sőt, kiengedi megint, és leül.*) Sétálok Korfun, Gödöllőn, és rémülten menekülök, ha felbukkan valaki... Gyűlölöm, ha bámulnak, megfojt a tömeg... „Hagyjon e mindenféle nép, / Ej, békén s nyugton engem, / Hisz nyilván, mint ők, én is épp / Csak embernek születtem. / Mindjárt epeömlést kapok, / Ha megbámulnak többen; / Csigaházba bújnék legott, / Megpukkadnék dühömben.”⁸ (*Naiv büszkeséggel.*) Na, milyen jó verseket írtam! Mesterem, kedves Henrik, ott fent, ugye jók? Vagy nem? Megtudhatjuk valaha biztosan, hogy rosszul vagy jól csináltuk, amit csináltunk? Vagy soha, de soha?

(*Elveszi a naplót, és némán olvasgat. A fejét ingatja.*) Ha ez a kezükbe kerül...! El kellene égetni, mielőtt késő lesz!... Na, tessék! Ez is! „Félek az emberektől. Nem tudom, melyik akarja a ruhám szegélyét megcsókolni és melyik akar megölni. Talán ugyanaz az ember tenné ezt is, meg azt is? (*Felnéz, kívülről mondja.*) De kérdelem én: miért szeressen bennünket a nép? A szegény, alacsony sorú nép, miért szeressen bennünket, akik dúskálunk és fényűzően élünk, míg mások nehéz munkával a mindennapi betevő falatot is alig tudják megkeresni? Gyermekünk selyemben-bársonyban, az övéik gyakran rongyokban! Kétségtelen: mindenkin nem lehet segíteni, tegyenek bármilyen sokat is a nyomor enyhítésére. Mennyit jótékonykodott Ilona és Sophie! Hiába! A szakadék mégis megmarad közöttünk, és kegyes mosolyunk vagy királyi koronánk csillogása nem hidalhatja át ezt a szakadékot!

Rettegek, ha megpillantom *a népet*, az embereket! Külön-külön szeretnék segíteni nekik, sőt gyakran szívesen cserélnék még a legszegényebb asszonnyal is. De a „néptől”, mint tömegtől – félek. Miért? Nem tudom. No, és a mi pereputtyunk?! Azoktól is félek, és megvetem az egész körülöttünk lévő firlefrancsal együtt. Bécsi udvar! Monarchia! Hallod a halál madarát?”

Néha nevetségesen viselkedsz, Sisi! Vagy tényleg nem vagyok egészen komplett?... „Wiener Zeitung! A császárné megőrült!” Néha a saját testvéreim is ezt gondolták. /.../ Talán forradalmat akarsz, Sisi? Köztársaságot? (*A torkához nyúl.*) Elkívánod Mária Antoinette sorsát? /.../

Néha azt álmodom, hogy felcipelnek a vérpadra, a ruhám csupa sár, ismerős fejek a kosárban, a tőkére löknek, a hóhér emeli bárdját és...! Brrr! Még az a szerencse, hogy lefejezés előtt mindig felébredek. Azt hiszem, mindenki álmodik effélét, akinek hatalma van az emberek felett. Miniszterelnökök, miniszterek... A cár és Vilmos is biztosan. Ferenc? Talán.

(*Rudolf keretes képét felemeli, megcsókolja. Aztán a homlokához szorítja. Majd leteszi.*)

⁸ *An die Gaffer* Írta: Sisi. Tandori Dezső fordítása.

Kicsi, bolond fiam! Te megálmodtad a jövőnket! Azt hitted, nem olvasom, amit az újságba ál- néven írsz?... És milyen jól megálmodtad! Európa egy és oszthatatlan. Németek, szlávok, magyarok, lengyelek, franciák – országok és nemzetek együtt, egy vezetés alatt! Összhang! Harmónia! Ez lehet! Ez lehet? Nem lehet? Jaj, kedvesem! Ez volt az álmod? A közös Európa?... Nézz rám! Én vagyok Európa! Nyugtalan, elégedetlen, rettegő asszony! Ez Európa. Magammal nem élek békében. Magam elől menekülök. Menekültem...

Miért nem álltam melléd? Miért nem láttam, hogy mindenben rám hasonlítasz? Hogy rám akarsz hasonlítani. Menekülni akartál, ahogy én, szabad akartál lenni – és nem segítettem. Te, aki ugyanúgy tudtad, hogy a birodalomnak, az abszolutizmusnak vége, vége, vége... Haláltusáját vívja a monarchia, a csökött múlt, a jeges rend... Te, aki ugyanúgy élvezted a szépséget, a dalt, a szabad gondolatot... Miért...? Miért nem öleltelek magamhoz? Miért hagytam ott a kicsi fiút pribékek prédájára? Mért hagytam, hogy Ferenc félresöpörjön téged a történelem útjából? Téged, aki nála sokkal, de sokkal jobban tudtad, mi következik! Mért hagytam, hogy egy bamba tehén, egy stupid nőszemély legyen a feleséged? Talán nem láttam, hogy merre visz az utad? Nem láttam? De láttam. Sejtettem... És ha láttam, mért nem cselekedtem? Kit hibáztassunk, ha látjuk a jeleket, a vészjeleket, és mégsem teszünk semmit? Mindig másokat? (*Kis szünet.*) Az utolsó karácsony... Talán ott dőlt el minden... Azon a bizonyos utolsó karácsonyon... Na, hol van? Megérdemlem!... Ez az!

(Felkapja a naplót, keresi az oldalt, olvas, majd a „Kézen fogtam...” résztől kívülről mondja.)

„...Miután mindenki mindenkit megajándékozott szűk családi körben, megnéztem Rudolf ajándékát. Tíz eredeti Heine-levelet kaptam tőle. Párizsból hozatta. Nagyon kedves gesztus volt. Úgy éreztem, itt az ideje, a karácsony, az alkalom, hogy komolyan beszéljek vele a húga jövőjéről. Végül is ő a trónörökös. És biztonságban kell tudnom a lányomat. Ez talán egy anyától érthető, nem? Kézen fogtam Mária-Valériát, odavezettem hozzá, és azt mondtam: „Rudolf! A húgod mennyasszony, tudod. Most kezd el saját, önálló asszonyi életét. Kérlek, édes fiam, ígérd meg, hogy mindig szeretettel fogsz törődni a húgoddal. Akkor is, amikor apáddal mi már nem leszünk! Ígérd meg, kérlek! Ígérd meg!” És akkor Rudolf a nyakamba borult. (*Összerázkódik.*) Pedig tudja, mennyire nem bírom elviselni, ha megérintenek! És erre ő a nyakamba borul, és hosszú, csi...” Mi? Ja. „...csillapíthatatlan zokogásba tör ki! „Végem van! – mondja. – Végem!” Nem értettem, mire gondol. De olyan keserű, ijesztő, sőt rémisztő volt, hogy sírni kezdtem én is. Erre aztán Ferenc meg Valéria is. /.../ Mikor a többiek bejöhettek, biztosan látták rajtunk a könnyek nyomait...” (*Szünet. Iszik. Tétován kezdi, aztán emelkedik az indulata maga ellen.*)

Lehet az...? Lehet, hogy egy anya... egy anya nem érzi meg, mekkora bajban van a gyereke?! Lehet?

Nem vagyunk vakok. Látjuk, mi készülődik a világban. A családban! Bennünk. De nem akarjuk látni. „Micsoda?! Ne butáskodj! Szó sincs róla! Te félreérted! Á! Á! Dehogy, dehogy!”

(Hidegen, lefojtva.) Persze, hogy láttam, mire készül. De nem akartam látni. Nem akartam észre venni. Önző, gonosz anya! Légy átkozott! Szörnyeteg! Szörnyeteg!... Láttam... Álltunk a szoboravatáson. Nyugtalan égő pillantás, sötét karikák a szeme alatt, sápadt arc... „Beteg vagy, fiam?”

„Nem, anyám, csak fáradt, ideges.”

Ó, az más! Csak fáradt ideges? Majd kipihen magát, meglátogatja a lányokat, iszik néhány pohárral... Hiszen csak fáradt, ideges.

Már meg is nyugodtam. Már meg is akartam nyugodni.

Hívhattam volna, hogy beszélgessünk.

„Gyere, fiam! Annyi mindent szeretnék veled megosztani, amit sose tudtam senkivel. Neked elmondhatom... Mindenben rám hasonlítasz. Sohasem csaltam meg a császárt. Mindig nagyon egyedül voltam. Gyakran meg akartam halni. És most te mondd: mi bánt? Látom, gyötör valami. Apád? A feleséged? A Monarchia sorsa? A sorsunk?”

Álltunk az idióta ünnepségen egymás mellett, anya és fia, két köszobor. Mintha minket avatnának. *(Énekel görcsös csúfolódással, majd elhalkul, végül már csak dúdol, és ismét a naplójában lapoz.)* „Gyűlj ki, égi szikra lángja, /szent öröm, te drága, szép! / Bűvkörödbe, ég leánya, / ittas szívünk vágyva lép. / Újra fonjuk szent kötésed, / mit...” *(Olvas.)* „Nem tagadom, néha félttem tőled. Úgy éreztem, te is közéjük tartozol. *(Felemeli a fejét, kívülről mondja.)* Nem tudtam, nem éreztem, hogy minden mozdulatoddal, gondolatoddal, tetteiddel hozzám kívánsz közeledni. Néha éppen azt taszítjuk el magunktól, aki semmi mást nem akar, csak megölelni bennünket. Vajon mi igaz abból, amit látunk, amit tudunk, hiszünk? Mindent eltorzít a világ körülöttünk, hamisságot csinál az igazból. És mindent eltorzítunk mi magunk is tudatlanságból, elfogultságból. Torz tükörben még torzabb a torz arc. Arcunk már nem a mi arcunk.” Maszkot a maszkra! *(Egyre zaklatottabb, szaggatottabb.)* Azt mondják, egy koponyát tartott az íróasztalán... És egy revolver is volt mellette...

Sose láttam az íróasztalát.

Miért tette? És úgy...? Úgy kellett? Olyan szörnyű módon...? Megölni egy fiatal lányt, mielőtt...? Egy trónörökös? A holnap császára?

Igen... Össze lehet rakni a történetet... A világon minden történetet össze lehet rakni. Ha van bátorságunk...

De vajon valóban így történt?...

Bemegy az apjához a díszegyenruhájában, és bejelenti, hogy: apám, válni akarok. El akar válni! Egy Habsburg! Hogy képzeli? Mért vette el azt a tramplit? Tudtam! Tudtam, hogy ez lesz! Szó sem lehet róla! Elválni? Úgy könnyű volna! De mennyire! Könnyű és boldog! Ó boldog élet!... Elválni! Én talán elválhattam?

Elment az apjához. „Papa, el akarok válni!” Mire Ferenc mit mondott? „Soha! A mi családkban?! Egy katolikus uralkodó? Egy trónörökös?! Soha! Nem vagy méltó rá, hogy az utódom légy.”

És Rudolf remegve jött ki a szobából a komornyik szerint.

Mindent elmondtak, mindent hallottam. Aki a fényben él, annak nem lehetnek titkai. Az előtt nem lehetnek titkok.

Stefánia Ferencnek szólt, nem nekem. Szólt, hogy aggódik a férjéért. Aggódik, hogy Rudolf öngyilkos lesz. Mit mondott a császár? „Nyugodjon meg, kedvesem! Az én fiam nem lesz öngyilkos. Egy Habsburg nem lesz öngyilkos!” Én mit mondhattam volna? Nő, alkohol, egy kis morfium igen, menekülés, kábítás... De hogy öngyilkos legyen?! Mindenki menekül, aki nem bírja felvenni a harcot, vagy százszor elbukott, mint gyerek, mint anya, férj, feleség. Menekülnek milliók, milliók. Én nem? Haza anyámhoz! Testvéremhez! Menekültem Pestre, Gödöllőre, Korfura! Ki a tengerre! A viharba! A szigetekre! A versekbe...! Ki az az erős, aki nem menekül? Aki állja a harcot? Menekülünk. De nem a halálba!...

Nem?...

Jaj, Sisi, megint hazudsz! Egy költő nem hazudhat! Te is be akartad fejezni az életet, de hányszor? Abban az utolsó előtti évben is...! Nyolcvannyolcban. Igen, igen... *(Keresi a naplóban a megfelelő részt.)* Alig egy-két hónappal azelőtt, hogy ő megtette... Itt van. *(Olvas.)* „Elég volt! Elég volt! Már réges-régen abba akartam hagyni az egészet. Ha jött a vihar, én

voltam egyedül a fedélzeten, én egyedül, és mindig arra vágytam, hogy a hullámok elnyeljenek. Gyerünk, ugorj! – kiáltottam. Ugorj! Egy perc, és mindent befejezhetsz!” Nem tettem. Gyáva voltam.

Talán helyettem halt meg?

Létezik? Létezik, hogy az anya akar véget vetni az életének, és a fiú megteszi?

Igen, mondd ki az igazat, Sisi! Mindannyian sejtettük, mi következik... Mindig tudtuk..., mindig tudjuk, mi következik. De nem akarjuk tudni!

A kis kígyó Mari naplójában volt, hogy... Tessék... Itt van valahol, idemásoltam... Ez az! Gyilkos tör az anyai szívbe!

Anyá...? Most anya vagy?

Larisch Maris... A kis bizalmas... Itt van. Ezt írta. *(Olvas.)* „A trónörököszt ma megint elkeseredett állapotban találtam. »Tudod, milyen rosszul élek Stefániával, tudod, milyen kellemetlen az apám, és neked éppen nem kell mondanom, mennyire nem szeret az anyám.« *(Felnéz.)* Ezt mondta? De hát ez nem igaz! Nem igaz! »Mennyire nem szeret az anyám«? Hogy mondhatott ilyet!! Nem ott voltam mellette, amikor... *(egy pillanatig nem jut eszébe semmi.)* ...amikor az a barom katona tönkretette a drilljével? Talán nem küldtettem el? Nem szabadítottam meg? *(Elfojtja feltörő indulatát, olvas tovább.)*

És aztán – Mari szerint – mondta tovább!

„Elegem van ebből az életből...! Elegem. Te a kulisszák mögé láttál, tudod, milyen szánalmas bábok vagyunk. Maskarádéra kényszerülünk, hogy a népet szórakoztassuk, úgy táncolunk, ahogy mások fütyülnek. Jaj, nekünk, ha természetesen viselkedünk. Minek is születtem a világra? Mi egyéb vagyok, mint egy szerencsétlen élőlény, aki elődei bűneiért Káin bélyegét hordozza a homlokán.”

Mintha magamat hallanám...

Festetics Marinak is szólt... Neki szólt... Nekem nem... Igaz, én nem voltam a közelében... Sohasem ott vagyunk, ahol éppen lenni kellene. Rudolf meggyújtotta az összes csillárt. Minden szikrázott, ragyogott. Mire a grófnő: „Ez sok, fenség, fáj a szemnek.” Mire Ő: „Hagyja meg nekem ezt az örömet, grófnő! Ha a sírban fekszem, úgylis sötét lesz.”

Hagyja meg nekem ezt az örömet...! Ha a sírban fekszem, úgylis sötét lesz. Úgylis sötét lesz. Sötét lesz. *(Elsírja magát.)*

Engem senki se vádoljon! Nincs joguk! Én hibáztathatom magamat. De mások... mások nem vádolhatnak, hogy én tehetek a haláláról!

Az én fiam volt? Azért, mert én szültem? Kibújik a virág a magból... Nap, szél, eső égeti, rázza, cibálja azzá, ami lesz. Az én fiam volt? Én gondozhattam? Én nevelhettem? Nem ők formálták? Nem ők csinálták belőle azt, aki lett? Nevelők, tanítók, katonák! Jobbra át! Balra át! Szurony fel! Rohamra! Szúrd le! Öld meg! /.../ Mit mondhatnék? Nem félek a haláltól. Az életben nem a halál a legrosszabb.

(Megtörölgeti a szemét. Az imázsámolyra térdel.)

Köszönöm neked uram, hogy vigyázol a kislányomra és az unokáimra. Köszönöm, hogy figyelmedet nem fordítod el a férjemről, aki éjt nappallá téve a birodalom népeiért fárad. És köszönöm, hogy végezetül... többnyire... de legalábbis gyakran azt csinálhattam, amit szerettem. Hogy néha Sisi lehettem... Köszönöm neked, hogy... *(Megakad. Nyel. Nemigen talál mást, amit meg lehetne köszönni.)* Köszönöm... De most már engedj... Engedj elmenni... Elég volt. *(Keresztet vet. Az órára néz.)*

Indulni kell. Na, gyerünk, Sisi! Emeld a csontos...! *(Elmosolyodik. Lába, keze, mindene fáj.)*
Ó, Istenem! Mindenem fáj.

(Sietve rendbe szedi magát. Három pár kesztyűt vesz egymásra. A hat kesztyűhöz tartozó szöveg: öt főszereplő és egy ismeretlen neve. A nevekhez tartozó kesztyű felhúzási módja jelzi a viszonyát az adott személyhez. Pl. könnyen felhúzza, nehezen, rángatja, simítja, arcához emeli.)

Ez a kesztyű apa... Az én apukám... Te kedves, erőszakos... Ez fenséges férjem, Ferenc... A megbízható, munkabíró, precíz, hideg... Mi lett az ifjú szerelmesből? Ősz öregember... Ez az anyósom... gyere már fel! Ne ellenkezz! És nyugodj békében!... Ez a fiam! Jaj, Rudolf...! Látod, milyen szép keze van anyádnak? A kesztyűben. Ez pedig Mária Valéria, szerelmes kislányom. jövőm, boldogságom... Te is elhagytál... Az utolsó... Ez... Mindegy. Valaki. Idegen. Na, ezzel készen vagyunk.

(Kalapot vesz, öltözik. Mikor kész, kezébe veszi a napernyőt és a legyezőt. Előre jön. Mozdulatlanul áll szemben a közönséggel.)

De jó lesz! A levegő, a víz, az az én birodalmam... Ha újjászületek, sirály leszek... „Sirályokkal versenyt repülni / Viharban – vár a végtelen!”

Na, indulj, Sisi! A hajó nem vár...

(Sötét.)

VÉGE